

MICHAŁ A. JERZAK
*Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
Wydział Ekonomiczno-Społeczny*

RYZIKO I METODY NIM ZARZĄDZANIA W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

1. Wstęp

Europejski a w tym również i polski agrobiznes tak w przeszłości jak również i dzisiaj charakteryzuje ograniczona działalność w zakresie zarządzania ryzykiem. Rynek instrumentów pochodnych stosowano rzadko lub też nie wykorzystywano wcale do kontrolowania ryzyka cenowego. Obecnie reformy WPR powodują, że uczestnicy rynku a przede wszystkim rolnicy stają wobec problemu wzrastającej zmienności cenowej, która w konsekwencji stwarza większą niepewność dochodów gospodarstw. Zjawisko to staje się powszechne, ma tendencję rozwojową i zagraża pozycji gospodarstw wobec konkurentów na rynku. Dodatkowo, doświadczany w ostatnich latach wpływ globalnych czynników ekonomicznych na poziom cen krajowych surowców rolnych sprawia, że tradycyjne strategie utrzymywania konkurencyjności na rynku, oparte wyłącznie na przesłankach płynących z rynku krajowego, nie zawsze znajdują potwierdzenie w praktyce. Sytuacja ta zmusza uczestników rynku rolnego do bardziej wnikliwego przyglądania się rynkowi. Skłania ich także do korzystania w budowie strategii działania firmy z nowych instrumentów rynkowych, pozwalających poprawić lub co najmniej zachować dotychczasową pozycję wobec konkurentów. Wymusza zatem postępowanie zmierzające do zabezpieczania określonego poziomu dochodów gospodarstwa czy przedsiębiorstwa, między innymi poprzez zarządzanie różnymi rodzajami ryzyk, a w tym przede wszystkim ryzykiem niekorzystnej zmiany ceny towaru na rynku w przyszłym okresie.

Głównym zatem celem niniejszego artykułu jest ukazanie specyfiki ryzyka związanego z działalnością rolniczą, a także istoty zarządzania ryzykiem w tej branży. Podjęto też próbę wskazania stosowanych w polskim agrobiznesie metod

zarządzania ryzykiem cenowym, a także możliwości wykorzystania w tym zakresie instrumentów oferowanych przez rynki terminowe zagraniczne.

2. Zagadnienia ryzyka w rolnictwie

W każdej działalności gospodarczej ryzyko wyraża się w niepewności osiągnięcia zaplanowanych dochodów i zysków z prowadzonej aktywności. Mogą być różne przyczyny takiego stanu rzeczy, ale główną jest brak niezbędnych informacji o kształtowaniu przyszłych zjawisk. Ryzyko dotyczy zatem wszystkich podstawowych dziedzin funkcjonowania podmiotu, a więc produkcji, handlu i finansowania tej działalności.

W rolnictwie z racji specyfiki działalności, skala ryzyka jest dużo większa aniżeli w innych działach. Jest to ściśle związane z charakterystycznymi cechami produkcji rolnej, która jest w dużym stopniu uzależniona od czynników niezależnych od producenta. Podstawowym źródłem niepewności i ryzyka systematycznego w rolnictwie jest uzależnienie wielkości produkcji od warunków klimatycznych i biologicznych, których producent nie jest w stanie kontrolować. Rolnictwo jest też dziedziną, w której występuje bardzo długi bo prawie roczny cykl produkcji a to sprawia, że inwestycje czynione na konkretną opłacalną w danym momencie technologię produkcji nie zawsze w chwili sprzedaży towaru gwarantują zyski na planowanym wcześniej poziomie. Dlatego też, uwzględniając specyfikę działalności w tym dziale gospodarki, jako najistotniejsze wyróżniono: *Ryzyko przyrodnicze*, które jest ściśle związane z charakterem produkcji rolniczej. Brak możliwości przewidzenia wielkości produkcji, jej kosztów i strat jest wynikiem oddziaływania takich czynników jak: zmienne warunki klimatyczne i biologiczne, warunki glebowe, choroby roślin i zwierząt, szkodniki, zagrożenie suszą lub nadmiernymi opadami, sezonowość produkcji, rozmieszczenie przestrzenne i wiele innych. Ryzyko przyrodnicze może mieć odzwierciedlenie w niedostatecznej podaży czyli nieurodzaju lub nadmiernej podaży czyli klęsce urodzaju. Rodzi ono niepewność co do rozmiarów produkcji, jej kosztów i ewentualnych strat. *Ryzyko technologiczne* wiąże się z postępowaniem technologicznym, technicznym i biologicznym. W gospodarstwie rolnym szczególne znaczenie ma postępowanie biologiczne, czyli wprowadzanie nowych odmian roślin, typów zwierząt, nowych technologii produkcji roślinnej i zwierzęcej, a także sposobu żywienia zwierząt i rodzaju stosowanych pasz.

Ryzyko organizacyjne wiąże się z planowaniem, kontrolowaniem, organizowaniem produkcji rolniczej, zmianami organizacji, zarządu i kierownictwa, organizacją czasu pracy oraz ich powiązaniem z otoczeniem. *Ryzyko ekonomiczne* jest ściśle związane z oddziaływaniem otoczenia. Kształtowanie się cen na produkty rolne i środki produkcji, relacje cenowe, polityka rolna, struktura dochodów, struktura konsumpcji, wydajność, formy własności i system finansowy to czynniki

mające silny wpływ na opłacalność produkcji rolnej. Bardzo ważny jednak udział w kształtowaniu poziomu ryzyka ekonomicznego zajmuje *ryzyko rynkowe*, które wynika ze zmiany zewnętrznych warunków ekonomicznych produkcji tj. np. utrata rynków zbytu i związana z tym nadmierna podaż produktów i spadek ceny, lub też otwarcie nowych rynków zbytu i wzrost popytu, a tym samym wzrost ceny produktu. W ramach kategorii ryzyka rynkowego w rolnictwie do najbardziej znaczących zaliczyć można: *Ryzyko płynności* obrotu towarowego rozumiane jako możliwość nie znalezienia kontrahenta dla zawarcia transakcji w odpowiednim czasie. Związane z tym jest *ryzyko kontrpartniera*, które dotyczy niebezpieczeństwa odmowy lub braku możliwości wykonania kontraktu przez zobowiązanego. Najbardziej jednak powszechne na rynku rolnym jest *ryzyko cenowe*. Wynika ono z nieprzewidywalności przyszłych ruchów cenowych, a w szczególności niekorzystnej zmiany ceny towaru na rynku. Wobec ryzyk rynkowych a w szczególności ryzyka cenowego, zarówno producenci, jak i przetwórcy produktów rolnych są bezsilni. Cena bowiem, po której rolnicy sprzedają swoje towary, jest jednym z podstawowych czynników determinujących opłacalność prowadzonej działalności gospodarczej i wpływających na konkurencyjność na rynku. W działalności rolniczej ryzyko niekorzystnej zmiany ceny destabilizuje produkcję, przyczynia się do braku harmonijnego rozwoju gospodarstw. Często też skutkiem powszechnego wystąpienia tego ryzyka są niepokoje społeczne w środowisku wiejskim.

3. Istota zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Szybkie tempo zmian technologicznych a także złożoność relacji między podmiotami gospodarczymi powoduje wzrost niepewności. Stąd też w działalności gospodarczej przywiązuje się coraz większą wagę do zarządzania różnymi kategoriami ryzyk, choć często jest to tylko mechanicznie realizowany przez zarządzających podmiotami gospodarczymi proces działania a nie sposób myślenia menadżerów zainteresowanych wzrostem efektów ekonomicznych podmiotu. Zarządzanie ryzykiem w działalności gospodarczej wymaga dodatkowo sformułowania i uznania następujących założeń:¹

- a) Ryzyko oznacza uzyskanie wyniku innego niż oczekiwany czyli ryzyko to nie tylko zagrożenie ale i szansa,
- b) Awersja do ryzyka nie może skłaniać do rezygnacji z ryzykownych decyzji lecz potęgować oczekiwanie adekwatnej rekompensaty z tytułu działalności ryzykownej (premia za ryzyko). Oznacza to, że realizacja celu zmierzającego do bogacenia się wymaga ponoszenia ryzyka.

---

¹ porównaj: JajugaT, (2004): Koncepcja zarządzania ryzykiem, „Czas na pieniądz – Zarządzanie finansami” Tom II, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2004, s.342.

- c) Rodzaje ryzyka związane z działalnością przedsiębiorstwa na ogół nie są addytywne. Oznacza to, że ryzyko odnoszące się do całego przedsiębiorstwa jest zwykle niższe niż suma ryzyk związanych z poszczególnymi rodzajami działalności.
- d) Różny jest nie tylko poziom awersji lub skłonności osób zarządzających do ryzyka ale także różna jest ich percepcja i możliwości reagowania na sytuacje ryzykowne.

W świetle powyższych rozważań zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie można określić jako system działania wiążący strategię firmy, procesy, ludzi, technologię i wiedzę. Jego celem jest ocena poziomu ryzyka związanego z realizowaniem przyjętych przez podmiot gospodarczy zadań a także podjęcie działań niwelujących skutki wystąpienia sytuacji ryzykownych. Zatem, zarządzanie ryzykiem uwzględnia wszystkie nie tylko finansowe zagrożenia i szanse a głównym jego celem jest maksymalizacja tworzonej przez podmiot wartości.

W Polsce zarządzanie ryzykiem w rolnictwie jest dziedziną nową, mało znaną i rzadko stosowaną, pomimo że skutki zmienności warunków ekonomicznych produkcji tu właśnie bardziej są dotkliwe niż w innych dziedzinach gospodarki. Czynnione przez producentów inwestycje w ziemię, środki do produkcji, sprzęt najczęściej przekraczają ich bieżące możliwości finansowe, powodując konieczność pomocy banku. Producenci są zatem stale obciążeni kredytami, których spłata uzależniona jest od poziomu uzyskanej ceny za wyprodukowane towary. Największą zatem niepewność budzi cena jaką producent będzie mógł uzyskać na rynku w momencie sprzedaży towaru. Jeżeli będzie ona niższa niż koszty produkcji rolnik nie będzie mógł spłacić swoich długów i w konsekwencji może wszystko stracić. W takiej sytuacji ważną drogą do stabilizacji dochodów jest aktywne zarządzania występującym ryzykiem. Można zatem uznać, że głównymi kierunkami zarządzania ryzykiem w rolnictwie jest z jednej strony poprawa wyników finansowych gospodarstwa, z drugiej natomiast zapewnienie takich warunków, by w przypadku wystąpienia sytuacji ryzykownej maksymalnie ograniczyć wielkość ponoszonych strat. Przy ustalaniu struktury produkcji i związanych z tym nakładów, ocena poziomu możliwego ryzyka w ramach podmiotu, daje możliwość podjęcia decyzji organizacyjnych w celu jego maksymalnej redukcji.

Podmioty gospodarcze mogą kontrolować ryzyko wykorzystując do tego różne metody. Bardzo ważne jest systematyczne kontrolowanie poziomu ryzyka, które prowadzić można między innymi za pomocą metod fizycznych i finansowych.

Fizyczna kontrola ryzyka w agrobiznesie obejmuje działania podejmowane w celu redukcji strat spowodowanych skutkami wystąpienia sytuacji ryzykownej. W ramach fizycznej kontroli ryzyka możliwe są;

1. Pionowe powiązania integracyjne pozwalające na lepsze poznanie poszczególnych faz procesu produkcyjnego. Następuje tu rozłożenie ryzyka działalności na poszczególne podmioty łańcucha integracyjnego.

2. Kompensowanie ryzyka, polegające na doborze gałęzi produkcji o przeciwnych, wzajemnie się równoważących tendencjach rynkowych; a także zawieranie umów, niwelujących ryzyko związane z zaopatrzeniem i zbytem, cenami, terminowością i ilością.
3. Wielokierunkowość produkcji określana też jako różnicowanie albo dywersyfikacja kierunków produkcji.

Finansowa kontrola ryzyka polega na samodzielnym zarządzaniu ryzykiem przez firmę lub przeniesieniu ryzyka na inny podmiot. Zarządzanie to polega na:

1. Zatrzymaniu ryzyka, i pokryciu ewentualnych powstałych strat przez przepływy pieniężne, sprzedaż aktywów, fundusze specjalne, pożyczki.
2. Transfer ryzyka polegający na przesunięciu odpowiedzialności z podmiotu ponoszącego straty na inny podmiot, może być realizowany w dwóch formach;
  - transfer działalności tworzącej potencjalne straty polegający na związaniu się z innym podmiotem, który wykonuje narażoną na ryzyko część działalności;
  - transfer odpowiedzialności za pokrycie ewentualnych strat, co realizuje się za pomocą transakcji giełdowych (kontraktów terminowych i opcji) oraz ubezpieczeń.

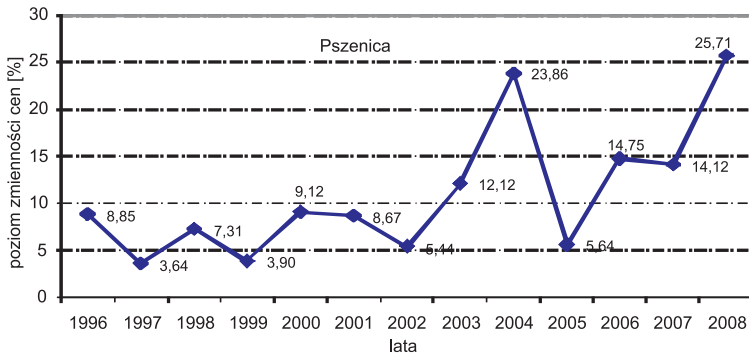
4. Poziom i zarządzanie ryzykiem cenowym na krajowym rynku zbóż

Ryzyko jest elementem nieodłącznie związanym z każdą działalnością gospodarczą a rolnictwo ze względu na długość cyklu produkcyjnego w sposób szczególny narażone jest zarówno na ryzyka specyficzne jak i systematyczne. Niestabilność dochodów wywołana znaczącą fluktuacją cen towarów rolnych zakłóca w krótkim okresie płynność bieżącego funkcjonowania gospodarstwa. Ma też ogromny wpływ na poziom inwestycji, który determinuje działalność w długim okresie. Ryzyko niekorzystnej zmiany ceny zbóż powoduje zatem destabilizację dochodów narażając na straty podmioty funkcjonujące w tym sektorze. Stąd też naturalną reakcją jest próba ograniczenia ryzyka poprzez zastosowanie różnorodnych dostępnych na rynku instrumentów i działań.

Cechą produkcji rolnej jest całkowite uzależnienie od nieprzewidywalnych czynników naturalnych takich jak pogoda, szkodniki, choroby, które determinują plony, a to z kolei wpływa na poziom cen na rynku. Uwarunkowania takie wywołują dużą zmienność cen wynikającą z nieprzewidywalności wielkości produkcji rolnej w poszczególnych okresach a tym samym wpływają na poziom ryzyka cenowego tej produkcji. Zjawisko to zaznacza się wyraźnie między innymi na rynku zbóż konsumpcyjnych np. pszenicy (rysunek 1).

Rysunek 1

Poziom zmienności cen na rynku pszenicy konsumpcyjnej w latach 1996 – 2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z danych przedstawionych na rysunku 1. wynika, że wskaźnik zmienności cen pszenicy na cele konsumpcyjne w Polsce kształtował się na poziomie od 5,64% (2005r.), do 25,71% (2008). Przy założeniu, że 30% wskaźnik ryzyka należy do wysokich można uznać, że ryzyko cenowe tego kierunku produkcji jest znaczne. Na taką sytuację składa się wiele przyczyn, ale przede wszystkim, ogólna sytuacja gospodarcza oraz niski poziom rozwoju struktur rynkowych w Polsce umożliwiającą aktywne zarządzanie ryzykiem.

Obecnie w polskich gospodarstwach rolnych różnicowanie kierunków produkcji tradycyjnie stanowi podstawową metodę ograniczania skutków występowania działalności ryzykownych. Osiąga się to przez rozłożenie ryzyka niekorzystnej zmiany ceny na wiele kierunków produkcji (rysunek 2). W konsekwencji zyski z jednej produkcji pokrywają ewentualne straty innej produkcji osiągając w ten sposób efekt stabilizowania dochodów gospodarstwa.

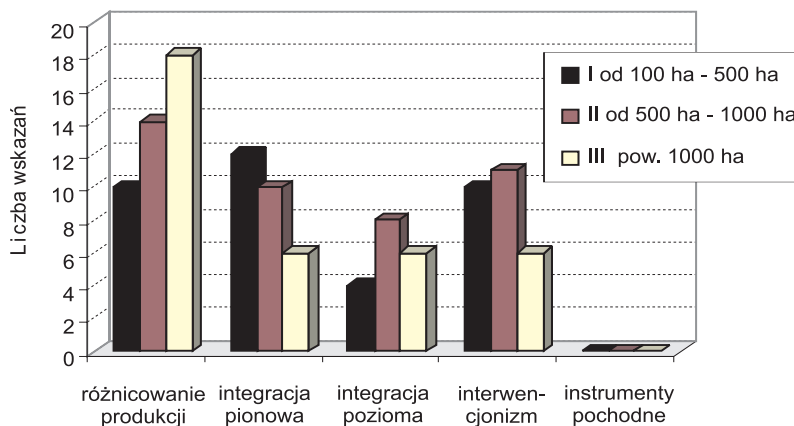
Konsekwencją tej sytuacji jest spowolnienie procesów specjalizacji produkcji i rozwoju technologicznego gospodarstw. Stosowanie tej popularnej metody powoduje też ograniczenie możliwości zwiększania dochodów gospodarstw.

Innym rozwiązaniem wykorzystywanym w Polskim rolnictwie jest wchodzenie producentów rolnych w pionowe związki integracyjne zarówno kontraktowe jak i kapitałowe z firmami przetwarzającymi surowce rolne. Metoda ta umożliwia rozłożenie ryzyka niekorzystnej zmiany ceny na wszystkich uczestników pionowego łańcucha integracyjnego co łagodzi skutki występowania sytuacji ryzykownych na rynku. Obecnie jednak w Polsce ok. 85% gospodarstw nie posiada żadnych pionowych związków integracyjnych z przemysłem przetwórczym. Trzeba też stwierdzić, że proces integracji pionowej w rolnictwie następuje niezwykle opornie. Dodatkowo postępujący rozwój nowych technologii w rolnictwie, w tym

również rynku surowców rolnych na cele energetyczne i związane z tym zwiększenie areału wysoko opłacalnych upraw roślin energetycznych prowadzić może do rozszerzenia gospodarki monokulturowej. Związane z tym zaniechanie tradycyjnych form ograniczania ryzyka (takich jak wielokierunkowość produkcji), spowoduje jeszcze większe niż dotychczas wyeksponowanie gospodarstw przede wszystkim na ryzyko cenowe.

Rysunek 2

Sposoby ograniczania ryzyka cenowego w gospodarstwach Skarbu Państwa w Wielkopolsce

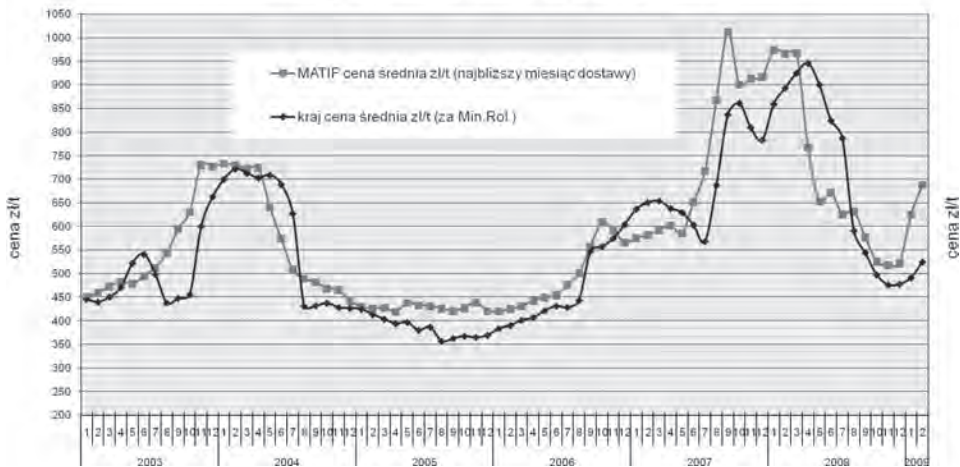
Źródło: Ekonomiczne uwarunkowania wykorzystania rynkowych narzędzi..., praca zb. red. Jerzak M, Czyżewski A, s.194

Dla zapewnienia względnej stabilności dochodów niezbędne będą działania w zakresie zaoferowania mechanizmów rynkowych, które umożliwią transfer ryzyka, a przez to zabezpieczenie ceny surowców na rynku. Znaczącą rolę w tym działaniu ma do spełnienia giełda towarowa oferująca instrumenty służące temu właśnie działaniu: kontrakty terminowe i opcje towarowe. Niestety, krajowy towarowy rynek terminowy nie osiągnął jeszcze pożądanego poziomu rozwoju, stąd też polscy producenci i przetwórcy np. zbóż, w ostatnich latach, zwykli odwoływać się do cen terminowych notowanych na zagranicznych giełdach towarowych, w tym najczęściej na giełdzie „Euronext” (Matif) w Paryżu. Notowania z tej giełdy często niesłusznie stanowią jeden z podstawowych czynników kształtujących poziom cen na rynku krajowym. Jako przykład można przywołać sytuację z roku 2007 gdzie wzrost cen pszenicy na rynku terminowym na giełdzie „Matif” w Paryżu wynikający z nieurodzaju zarówno we Francji jak i wielu krajach będących tradycyjnymi eksporterami zbóż, powodował jednoczesny wzrost cen na rynku polskim gdzie plony były zadowalające (rysunek 3). Wzrost ten w dużej mierze był

wynikiem zasugerowania się wzrostowym trendem cen na giełdzie „Matif”, gdzie handel kontraktami terminowymi prowadzony był przez uczestników francuskiego, a nie polskiego rynku zbóż. Polskie uwarunkowania ekonomiczne nie zostały zatem w notowanych tam cenach odzwierciedlone. Przedstawione na rysunku 3. wieloletnie trendy cenowe rynku terminowego „Matif” i polskiego rynku gotówkowego pszenicy konsumpcyjnej wskazują, że choć w długim okresie kierunki zmian cen są podobne to jednak w krótkim okresie zmiany te są odmienne.

Rysunek 3

Porównanie ceny średniej pszenicy konsumpcyjnej na rynku krajowym oraz na giełdzie terminowej MATIF w Paryżu (na 16-02-2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MATIF i Min.Rolnictwa.

Pomimo bowiem wspólnej polityki rolnej UE rynki np. zbożowe poszczególnych krajów, w tym Polski, są rynkami w znacznym stopniu odrębnymi. Do celów skutecznego zabezpieczenia cen rynki te powinny reagować na czynniki rynkowe w sposób identyczny lub przynajmniej bardzo zbliżony. Brak zbieżności przebiegu trendów oznacza, że rynek terminowy na giełdach zagranicznych nie może być wykorzystany do zabezpieczenia cen na rynku gotówkowym zbóż produkowanych w Polsce.

W ostatnim piętnastoleciu towarowy rynek terminowy nie znalazł niestety w Polsce dogodnych uwarunkowań ekonomicznych ani legislacyjnych by rozwinąć się w sposób zadowalający. Próby podejmowane w końcu lat dziewięćdziesiątych na Giełdzie Poznańskiej zakończyły się połowicznym sukcesem ze względu na rozbudowany w tamtym czasie system interwencjonizmu cenowego. Obecnie proces liberalizacji polityki rolnej UE stwarza dogodne warunki do funkcjonowania towarowych rynków terminowych i wykorzystania ich do zabezpieczenia cen między innymi na rynku zbóż. Prace prowadzone na jedynej giełdzie towarowej

w Polsce - Warszawskiej Giełdzie Towarowej - zmierzają w kierunku możliwie szybkiego zaoferowania uczestnikom rynku rolnego tego typu instrumentów, służących stabilizowaniu dochodów w rolnictwie i utrzymywaniu konkurencyjności podmiotów na rynku.

5. Podsumowanie

W warunkach zmian Wspólnej Polityki Rolnej UE oraz powszechnej globalizacji i wzrostu konkurencji na rynku prowadzenie działalności gospodarczej w agrobiznesie obarczone jest wieloma ryzykami, zarówno specyficznymi jak i systematycznymi, charakterystycznymi dla tego działu gospodarki. Specyfika rolnictwa, a także zwiększająca się konkurencja na rynku towarów rolnych, wymusza w coraz większym zakresie uwzględnianie w strategii działania gospodarstw i przedsiębiorstw różnych sposobów zarządzania ryzykiem, a przede wszystkim ryzykiem cenowym, które w głównej mierze decyduje o opłacalności produkcji.

Obecnie w rolnictwie polskim zarządzanie ryzykiem cenowym ogranicza się do metod fizycznych takich jak różnicowanie kierunków produkcji a także w mniejszym zakresie wykorzystuje się pionowe powiązania integracyjne podmiotów.

Metody finansowe zarządzania ryzykiem na krajowym rynku towarów rolnych dotyczą w głównym zakresie ubezpieczeń od zdarzeń katastroficznych. Instrumenty rynku terminowego w agrobiznesie umożliwiające transferowanie ryzyka niekorzystnej zmiany ceny na inne podmioty są wśród uczestników rynku znane lecz ze względów obiektywnych nie wykorzystywane. Zaznacza się też coraz większa potrzeba korzystania z wiarygodnie wykreowanej na giełdzie towarowej ceny dla wyspecyfikowanych towarów. Brak takich cen na rynku polskim sprawia, że uczestnicy rynków odwołują się do giełd zagranicznych, których ceny nie zawsze odzwierciedlają sytuację na rynku krajowym.

LITERATURA

1. Jajuga T.,(2004), *Koncepcja zarządzania ryzykiem, 'Czas na pieniądz – Zarządzanie finansami'* Tom II, Uniw. Szczeciński, Szczecin,
2. Hunt S.D.,Morgan R.M., (1995),*The Competitive Advantage Theory of Competition, "Journal of Marketing"*, vol.59,
4. Praca zbiorowa, (red.) Jerzak M., Czyżewski A., (2006), *Ekonomiczne uwarunkowania wykorzystania rynkowych narzędzi stabilizacji cen ryzykiem zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, Wydawnictwo. AR Poznań,
5. Kulp C.A.,John W. Hull, (1968) *„Casualty Insurance*, Ronald Press Compan, New York Forth Edition

MICHAŁ A. JERZAK

RYZYSKO I METODY NIM ZARZĄDZANIA W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

Słowa kluczowe: *ryzyko, zarządzanie ryzykiem, cena*

STRESZCZENIE

W warunkach liberalizacji polityki rolnej UE, a także wobec postępującej globalizacji działalności przedsiębiorstw, zarządzanie ryzykiem a w szczególności ryzykiem cenowym w rolnictwie zyskuje coraz większe znaczenie. W niniejszym artykule podjęto problem ryzyka w rolnictwie, a także identyfikacji dostępnych w polskim agrobiznesie metod zarządzania ryzykiem. Wskazano też na rolę giełdowego rynku towarowych kontraktów terminowych jako narzędzi stanowiących niezależną część działalności handlowej w gospodarstwie jednak mających wpływ na poziom dochodów gospodarstw działających na konkurencyjnym rynku. W konkluzji wskazano też, że obecnie w rolnictwie polskim zarządzanie ryzykiem cenowym ogranicza się do metod fizycznych. Metody finansowe zarządzania ryzykiem dotyczą głównie ubezpieczeń od zdarzeń katastroficznych. Stwierdzono też, że wykorzystanie zagranicznych rynków terminowych jako drogi do zabezpieczenia ceny towarów rolnych na krajowym rynku gotówkowym jest trudne ze względu na różnice w wewnętrznych uwarunkowaniach ekonomicznych, a także brak istotnych powiązań między rynkami tych samych produktów w poszczególnych krajach.

MICHAŁ A. JERZAK

RISK AND METHODS OF RISK MANAGEMENT IN FARMS

Key words: *risk, risk management, price*

SUMMARY

With today's globalizing world and liberalization of UE agriculture politics the area of business risk management, including price risk management in the farm sector is gaining in significance. In the paper was presented problem of risk in agro business, and identifies risk management tools available in Polish agriculture. Also was indicate the role of commodity futures market as a tools which will form an integral part of trade in farm commodities having a stabilizing impact on farm's income and also on competitiveness on the market. The concluding statement was that using other European futures market as a way to hedging price in the domestic farm market is difficult due to difference in economic condition and lack of connection between those market.